

Hva nå, lille land?

Taler

Raymond Johansen

Dato

22 november 2011

Sted

Gol

Omstendigheter

LO Stats kartellkonferanse

1 Ettermiddagen 22. juli kastet jeg meg i bilen for å kjøre til Sundvollen. Ambulanser i skytteltrafikk. Omfanget av tragedien begynte å bli klart. De fortvilte ansiktene på Sundvollen.

5 Foreldre som ventet uten at deres barn kom.

22. juli 2011. Alle husker denne dagen. Hvor de var. Hva de gjorde. Det har brent seg inn i hukommelsen til oss alle. Og vil være brent inn i nasjonens historie. Dagen vil alltid bli husket som en av de aller, aller mørkeste.

10

Det gjenstår å se hva angrepet vil bety for Norge. For samfunnsutviklingen. For den politiske debatten. Vil det bli et vendepunkt på noe vis?

15

Historien skrives nå. Derfor er det nå vi må ha de gode analysene og stille de riktige spørsmålene. Selv har jeg brukt mye tid på dette etter 22. juli.

20

I offentligheten er mange viktige temaer allerede blitt reist. Om politiet var godt nok rustet. Hvordan beredskapen skal bli bedre. Om hjelpeapparatet og helsevesenet fungerer godt nok. PST. Har de hatt nok fokus på de høyreekstreme miljøene?

25

Men om debatten etter 22. juli kun vil dreie seg om det operative, har vi som samfunn sviktet. Vi er nødt til å diskutere om det er noen dypereliggende grunner til det som skjedde 22. juli.

Hva har egentlig fått denne typen hat, denne typen holdninger til å slå rot?

30 Det er en debatt der det er vanskeligere å finne konkrete tiltak. Der det blir meningsløst å diskutere økte bevilgninger over statsbudsjettet.

Det er en vanskeligere debatt. Men kanskje også viktigere.

35 På Utøya brukte gjerningsmannen en kjent metode fra skolemassakre i både USA og Europa: Skudd mot forsvarsløse ungdommer.

Noen tegner raskt et enkelt bilde om at det dreier seg om en ensom, gal mann. Om angrep som rammer blindt. Om at slikt er umulig å forutse og forsvare seg mot.

40 Og slik karakteriseres ofte høyreekstrem vold. Og mange, ikke minst i de høyreekstreme miljøene, ønsker bevisst en slik historieskrivning. Men den er gal.

45 Det som skjedde 22. juli var et politisk attentat. Det var et angrep fra en høyreekstremist med tradisjonelle høyreekstreme holdninger.

De forakter fire grupper: muslimer, homofile, kvinner og sosialdemokrater.

50 Og han angrep målrettet i hjertet av det som symboliserer nettopp sosialdemokratisk mangfold.

55 Øyvind Strømme uttrykker det godt i boka "Det mørke nettet" som kom ut forrige uke. Han skriver: "Anders Behring Breivik, uavhengig av hvor ensom han var om sine handlinger, [var] ikke [...] ensom i sine holdninger. Den ensomme ulven kommer fra en flokk."

De høyreekstremistiske miljøene i Norge er heldigvis små. Likevel må vi være langt mer på vakt overfor disse miljøene enn vi til nå har vært.

60 Vi ser en større bevegelse av nasjonalistiske, høyreekstreme og høyrepopulistiske grupperinger og partier i Europa. Flere av dem møtes på felles konferanser. Noen er allerede maktfaktorer i sine land. Andre er på frammarsj.

65 English Defence League, en voldelig, nasjonalistisk gruppe i England, samler flere tusen til sine demonstrasjoner. Det rasistiske partiet British Nationalist

Party fikk sitt gjennombrudd i 2009. Da kom de inn med representanter i EU-parlamentet.

70

Tilsvarende er Sverigedemokraterna i Sverige, Freiheitspartei Österreich i Østerrike, Jobbik i Ungarn, Wilders parti Voor de Vrijheid i Nederland og flamske Vlaams Belang, bare noen av partiene på ytre høyre fløy som har vokst seg store i sine land. Noen av dem har til og med direkte historiske bånd til gamle nazistiske partier.

75

Disse partiene står ikke på linje i alle politiske spørsmål. Men de har særlig tre felles trekk: Fremmedhat, skepsis mot globalisering og forakt mot politikere.

80 Disse partienes frammarsj skjer samtidig med at Europa rammes av den største finanskrisen på flere generasjoner. I Storbritannia står en million unge uten arbeid.

For hver voksne italiener er det fire arbeidsledige ungdommer. I Spania og 85 Hellas er ungdomsledigheten på mellom 40 og 50 %.

Flere begynner å snakke om en tapt generasjon. En generasjon som for første gang på lang tid vil kunne få det verre enn sine foreldre. De faller utenfor arbeidslivet før de har fått sin første jobb. Får ikke flyttet hjemmefra. Får ikke 90 brukt utdannelsen sin. Tjener ikke penger.

Vi har sett tidligere at fortvilelse, maktesløshet og arbeidsledighet har bidratt til økt tilslutning til høyre-radikale grupper og partier. Vi kan ikke utelukke at også det kan bli en konsekvens av krisen Europa nå går gjennom.

95

Og her har sosialdemokratiet og fagbevegelsen et viktig ansvar. Arbeiderbevegelsen er sprunget ut nettopp av nød og sosialt opprør. Vi er historisk sett en frihetsbevegelse. Hvor fortvilelsen førte til sterke fellesskap. Som ga frihet fra urimelige krav fra bedriftseiere og kapitalister. Frihet fra 100 konstant frykt for hva som ville skje om en ble syk. Frihet fra å måtte stå med lua i handa. Opprøret ble rettet oppover og førte til utviklingen av velferdssamfunnet.

Høyre-radikale opprør blir rettet nedover. Mot andre utsatte grupper i 105 samfunnet.

Derfor må arbeiderbevegelsen i Europa nå bidra til at protest og opprør får rett adressat.

110

Og fagbevegelsene må bli langt bedre til å rekruttere medlemmer. Det er et faresignal at bare en liten andel av de ansatte i privat sektor i Europa er fagorganisert. Det betyr at tilknytningen til arbeidslivet er løsere. Organisasjonene svakere. Maktesløsheten større.

115

Det er en utfordring for fagbevegelsen. Men også for hele vår samfunnsmodell.

Tidligere var konfliktene i verden i stor grad mellom stater.

120

I den senere tid, og særlig etter 11.september 2001, har fokus i større grad vært på konflikter mellom stater og terrorgrupper.

I framtiden kan det være vi i større grad vil oppleve soloterrorister. Konfliktene har blitt mer asymmetriske. Mer komplekse.

125

Globalisering, og ikke minst internett, har gitt oss nye utfordringer. Internett er en betydelig kilde til feilinformasjon og gir umiddelbar tilgang til tekster, bilder, musikk, videoklipp, gjerne satt sammen på en selektiv og manipulativ måte.

130

Terskelen for å bli med synker når en slipper å møte noen fysisk. Normalisering og aksept av ytterliggående holdninger blir resultatet. Mange av de ekstremistiske nettsidene fungerer som ekkokamre, der de mest ytterliggående holdningene reproduseres.

135

En enkeltperson kan gå på internett og finne all kunnskap og materiale han trenger til å gjennomføre terroraksjoner. Samtidig vil en soloterrorist ikke ha noe behov for folkelig oppslutning, ikke en gang oppslutning i et lite, ekstremt miljø. Han kan demoniseres og likevel oppnå betydelig skade. Og ledende personer i miljøene har ikke kontroll med om, når og hvordan holdningene blir til handlinger.

140

Breivik så for seg nettopp at flere soloterrorister skulle følge i hans fotspor. De skulle få utmerkelser etter hvor vellykkede aksjoner som ble gjennomført.

Dette har paralleller til den amerikanske nynazisten Alex Curtis som så for seg en todelt bevegelse: En som sto for propagandaen. Og en annen som besto av ensomme ulver som utførte angrep.

150 Ingen andre enn gjerningsmannen har ansvaret for ugjerningene 22. juli.

Men vi må spørre oss: Hvordan har vi i Norge klart å dyrke fram slike holdninger?

155 Norge er bygget på et verdifundament vokst fram gjennom mange år. Bygget på demokrati. Rettsstat. Menneskerettigheter. Likestilling. Likeverd. Dette gjelder alle.

160 Folk skal få si det de vil. Gå kledd som de vil. Ha en tilbaketrukket tilværelse med liten kontakt med andre, om de vil det. Men om en angriper selve det felles fundamentet, har alle et ansvar for å reagere.

165 Bloggeren Fjordman, Peder Nøstvold Jensen, har ytret at han vil "suspendere" det parlamentariske demokratiet. 9. juni skrev han at: "Islam og alle de som praktiserer det må bli totalt og fysisk fjernet fra hele den vestlige verden." Og han har oppfordret alle vestlige til å bevæpne seg "with guns and the skills to use them". Han ble lyttet til.

170 Når jeg har studert nærmere de høyreekstreme miljøene i etterkant av 22. juli, må jeg si jeg er overrasket over hvilken sentral posisjon Peder Nøstvold Jensen har hatt i disse miljøene.

175 Hallgrim Berg bruker ham som sentral kilde i sin bok fra 2007. Anders Behring Breivik selv henviser som kjent en rekke ganger til Jensen. Men han har også et stort internasjonalt publikum.

Og lite tyder på at miljøene har dempet seg etter 22. juli. Seniorforsker Cora Alexa Døving har nylig uttalt at hun mener å se en radikalisering av språkbruken etter 22. juli i en del av disse miljøene.

180

Leder i Stopp Islamiseringen av Norge, Arne Tumyr uttalte nylig om voldtekter: "Perversiteten som sitter i hodet på forbryterne kalles islam. Den Allah-infiserte hjernen må desinfiseres og vaskes med salmiakk. Deretter må de

185 mentalt forkvaklede religionsslavene fra koranskolene plasseres i en omskoleringsleir - eller sendes tilbake til opprinnelseslandet."

Både Tumyrs og Jensens ytringer er lovlige, men også farlige. De former holdninger og flytter grenser.

190

Hittil har mange, meg selv inkludert, unnlatt å ta til motmæle mot slike ytringer. En mangler liksom en felles plattform å diskutere ut i fra.

195

Men det må det bli slutt på nå. Politikere, journalister og folk flest kan ikke lengre si at "dette gidder jeg ikke å forholde meg til".

Det er bakgrunnen for at jeg har invitert partisekretærene for alle de etablerte partiene til å diskutere hvordan demokratiet skal møte anti-demokratiske holdninger.

200

Alle som opererer innenfor demokratiets rammer har et ansvar for å bidra til at politiske debatter føres på et saklig grunnlag og ikke nærer opp under myter.

205

Politikere og andre samfunnsdebattanter er holdningsleverandører. Derfor kan ingen bare kaste rundt seg med utsagn, for deretter å toe sine hender når ordene blir lyttet til.

Demokratisk debatt er ikke en lek. Ord er makt. Og derfor kan ytringsfrihet aldri frita for ytringsansvar.

210

Utsagn om at det flerkulturelle samfunnet "river landet vårt i filler". Å sammenlikne islam med nazisme. Å snakke om en hemmelig og planlagt snikende innføring av en ny styreform i Norge. Det er en type krigsretorikk. Det signaliserer egentlig at demokratiet ikke hjelper.

215

At folket er utsatt for en slags konspirasjon.

Jeg vil ikke forby slike utsagn. Men det påhviler et stort ansvar for hvilke holdninger denne typen krigsretorikk skaper.

220

Kristof Domina ved Athene Institute uttrykker det godt: "Hatspråket er blitt så akseptert her i Ungarn at det har skapt en hatkultur som igjen gir grobunn for

voldelig ekstremisme."

225

Eller som språkforskeren Victor Klemperer uttrykte det i 1947. Han skrev: "Ord kan virke som bitte små doser arsenikk. De slukes ubemerket, de synes ikke å ha noen virkning, men etter en tid viser giftens virkning seg likevel."

230 Undersøkelser fra Danmark viser at økt makt til høyrepopulistiske partier ikke har medført færre høyreekstreme handlinger. Snarere tvert om.

Tanken om at høyrepopulistiske og innvandringsfiendtlige partier bidrar til mindre høyreekstremisme, er derfor tvilsom. Det er snarere mer nærliggende å
235 anta at hatefulle ytringer fører til hatefulle holdninger.

Trykkoker-teorien har jeg derfor ingen tro på.

Men det er ikke bare de på ytre høyre fløy som har ansvar. Utfordringen er mer
240 dyptgripende enn at innplassering i høyre-venstre-aksen kan gi et enkelt svar.

Islamofobien er kun en del av Breivik og hans meningsfellers politiske syn: Hat mot styresmaktene. Forakt overfor politikere. Og generelt anti-demokratiske holdninger. Det er også helt sentrale elementer.

245

Dette er holdninger som bevisst eller ubevisst er langt mer utbredt. Fordi det er holdninger som er ufarliggjort og alminneliggjort gjennom en årrekke.

Det å si at alle politikere bare ljuger og meler sin egen kake. Å si at man ikke
250 gidder å stemme i valg. At valget og debattene er en vits.

Dette er til dels utbredte og, for mange, helt akseptable holdninger. Men om en tenker seg om, signaliserer slike utsagn at en tar demokratiet for gitt. Det er i bunn og grunn forakt for demokratiet.

255

Vi har alle et ansvar for å styrke troen på demokratiet. Delta i det, få fram meningsforskjellene og perspektivene. Og her har også media et betydelig ansvar.

260 Enkelte ganger virker det som om ønsket om å få fram en sensasjon er større enn å få fram sannheten og de større samfunnslinjene. Politikere som opererer på

tvers av sitt partis holdninger får alltid lettere oppslag enn de som representerer partiets syn.

265

Resultatet kan bli mer villedning enn veiledning.

En ting er politikere som snakker utydelig. Men de får jaggu ofte god drahjelp av tabloid-journalistikken også.

270

Og hvis du legger til et uforholdsmessig stort fokus på "skandalesaker" som gjerne settes inn i et konspirativt lys: Ja da får vi totalt sett en devaluering av politikken. Mistenkeliggjøring.

275

Og et bilde av at partiene stort sett mener nyanser av det samme og at politikerne egentlig bare kjemper om posisjoner og goder til seg selv.

Også dette bidrar til å svekke troen på demokratiet.

280

Langt mer direkte er redaktørenes ansvar for debattene i nettavisene.

Kristian A. Bjørklo ved Universitetet i Bergen har beskrevet disse kommentarfeltene som en hjemme-alene-fest: Hvis ingen står i døra og ønsker deg velkommen. Holder et øye på det som skjer. Maner til folkeskikk når det trengs. Ja, da kan du heller ikke bli overrasket når du oppdager at huset er endevendt når du kommer tilbake.

285

Derfor har redaktørene og journalistene ansvar for å møte folk i døra når det skal debatteres på deres nettsted. Og debattene må følges og modereres.

290

Det bør kreves fullt navn for debatt deltakerne. Noen norske aviser har valgt å kreve en viss identifikasjon etter 22. juli. Det er bra. Men mange har ikke valgt den løsningen.

295

Hvorfor skal en ikke ha samme redaktøransvar for nettsidene som for den trykte avisa?

Ville noen av de verste innleggene få stå på trykk anonymt i papirutgaven? Jeg håper også mediene vil være med på denne debatten.

300

Det som skjedde 22. juli er noe mer enn en enkeltstående hendelse. Derfor må det også få konsekvenser for samfunnsutviklingen.

305 Jeg tror debatter som den vi har her i dag, bidrar til å sette dette i riktig perspektiv. Få fram viktige analyser. Skape en bedre samfunnsdebatt. Ryddigere. Mer saklig.

310 Men ikke minst: Vi skal i enda sterkere grad slå ring rundt grunnlaget som vårt samfunn er fundert på. Vi skal være langt tydeligere overfor alle former for ekstremisme som truer vårt samfunnsfundament. Er det én ting som skal stå igjen etter 22. juli, bør det være nettopp det.

Takk for oppmerksomheten!

315

Kilde

www.arbeiderpartiet.no

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/hva-na-lille-land>

320

325

330

335